

Дем'янчук Ю. І.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

МЕТАФОРИ ВІЙНИ В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ ЛІНГВОПОЛІТИЧНІЙ СИНЕРГЕТИЦІ: ДИСОНАНС МІЖ ОФІЦІЙНОЮ РИТОРИКОЮ ТА ЕМПІРИЧНОЮ РЕАЛЬНОСТЮ ВІЙНИ

Анотація. У статті проаналізовано метафори війни у рамках експериментальної лінгвополітичної синергетики, на основі чого визначено дисонанс між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни у публіцистичних і художніх текстах.

Виявлено типи метафор війни, характерні для різних історичних періодів, які по-різному концептуалізують явище війни. Зосібна, в період Першої світової війни фітоморфна метафора в статті The Washington Post, відображає війну як простір смерті й водночас живої пам'яті про полеглих. У матеріалах Manchester Guardian простежується метафора війни як джерела глибокого зневірення та втрати ілюзій. The New York Times репрезентує техноантропоморфну метафору війни, яка демонструє ототожнення технологічного прогресу з неконтрольованою силою людини, здатною до тотального знищення. У художній літературі цей період представлений метафорою війни як внутрішнього зламу у творі Ернеста Хемінгвея “A Farewell to Arms”, де війна постає як руйнівна сила, що може зламати навіть найсміливіших. Схожу деструктивну метафору війни, що показує, як війна руйнує молодість і прискорює психологічне старіння, використовує Еріх Марія Ремарк у романі “All Quiet on the Western Front”. Система метафор у творі художньо відтворює втрату субстанційності людини, злам особистості, втрату майбутнього, безпорадне очікування смерті, фізичне знищення всього живого, всепоглинаючу стихію й образ таємничого простору війни.

З'ясовано, що в період Другої світової війни The Guardian пропонує метафору транстемпоральності, що узагальнює війну як глобальне, постійне явище, яке не обмежується часовими чи географічними межами. The Washington Post та The New York Times використовують політико-евфемістичну метафору, що узагальнює війну як інструмент планомірного знищення цілої етнічної групи. У щоденнику Анни Франк “The Diary of a Young Girl” апокаліптична метафора війни підкреслює образ війни як невідворотного світового краху. Антропоморфна метафора війни у творі Прімо Леві “If This Is a Man” демонструє, як війна перетворює людину на раба, позбавленого прав і гідності, залишаючи єдину можливість морального спротиву. У творі Дж. Р. Р. Толкіна “The Lord of the Rings” простежується етична метафора війни, згідно з якою війна постає не лише як збройне чи політичне протистояння, а й як моральне випробування.

Виявлено й обґрунтовано, що в період російсько-української війни метафора оборони, представлена у книзі Крістофера Міллера “The War Came to Us: Life and Death in Ukraine”, демонструє потребу в об'єднанні внутрішніх і зовнішніх ресурсів для захисту. The New York Times

активно використовує метафори, що символізують перманентну загрозу повітряного нападу, відтворюючи атмосферу невизначеності, яка охопила Україну, в контексті якої війна постає як безперервний простір небезпеки. У публікаціях The Guardian та The Washington Post простежується ігоморфна метафора війни, яка ілюструє осмислення війни та дипломатії як гри з чіткими правилами, що диктуються сильнішою стороною, або гри з непередбачуваними, але потенційно катастрофічними наслідками. У книзі Боба Вудворда “WAR” представлено маніпулятивну метафору війни, яка вербально конструює війну як інструмент політичного впливу, що підсилює конфронтаційну риторичку. Водночас система метафор у творі Вудворда художньо репрезентує багатогранність сучасного збройного конфлікту: демографічну метафору війни, що інтерпретує її як фізичне виснаження людського ресурсу; апокаліптичну метафору, яка концептуалізує глобальне протистояння як всепоглинаюче полум'я; технологічну метафору, що репрезентує гіперболізований образ військової техніки як абсолютної сили; метафору простору страху й пастки, що зображає війну як середовище постійної небезпеки; а також персоніфіковану та зооморфну метафору імперіалізму, у межах якої агресивна сутність Росії зводиться до фізичних, майже тваринних ознак. У романі Метта Галлахера “Day Break” за допомогою екзистенційної метафори війни автор конструює війну як зсув мовної картини світу та порушення ліній пам'яті. Артур Дражек у творі “Bridge in the Darkness” використовує метафору війни, що художньо відображає глибокий особистісний досвід, психологічну травму.

Новизною наукової розвідки є і те, що у межах експериментальної лінгвополітичної синергетики на основі гуманітарної концептуальної моделі вперше встановлено ступені дисонансу в текстах публіцистичного та художнього стилів різних історичних періодів, а саме: тонкий, очевидний, високий, системний, глибинний, максимальний, абсолютний, прихований.

Ключові слова: метафори війни, мова війни, лінгвополітична синергетика, експериментальна лінгвополітична синергетика, лінгвістика війни, Перша і Друга світові війни, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. У періоди переломних історичних подій мова війни відіграє ключову роль у відображенні емоційного стану людини, поряд із цим, політичної волі або безсилля народу. Упродовж XX–XXI століть мова війни пройшла багатоступінний процес становлення у різних державах, що супроводжувалося збагаченням її лексичних і концептуально значущих

засобів вираження (детально про це див. Дем'янчук 2025) [1]. Одним із найяскравіших лінгвістичних маркерів цього процесу стали метафори війни, які слугують свідченням фундаментальних змін у мовній картині світу.

Дослідники метафор війни часто апелюють до прикладів функціонування цього явища в різних вимірах суспільного життя. Зокрема, S. Ling досліджує когнітивні особливості використання метафор війни у п'яти основних сферах повсякденної англійської мови: політиці, бізнесі, спорті, описі хвороб, любові [2]. E. Seixas аналізує, як політичні лідери застосовували метафору війни з метою кризової комунікації, управління ситуацією під час пандемії Covid-19 [3]. J. Gao звертає увагу на роль метафор війни у звітах, що стосуються політики реформ, разом відкритості в Китаї [4].

У межах україномовного простору метафори війни також стають об'єктом різновекторного аналізу. Насамперед, Ю. Плетенецька розглядає зміст українських пісень як важливий інструмент вираження болю, страждання та втрати, спричинених війною; досліджує способи репрезентації війни через аналіз національно-специфічних рис концепту ВІЙНА [5]. Т. Пастернак аналізує використання військових метафор у мові і дискурсі, зосереджуючи увагу на тому, як ці метафори підсилюють зміст тексту, зосібна його емоційний вплив [6]. А. Огар на матеріалі художнього дискурсу учасників війни виявляє особливості вербалізації і структурування концепту ВІЙНА, простежуючи їхню мовну реалізацію [7].

Разом із тим, попри наявність широкого кола досліджень, проблема системного, ба більше, діхронного осмислення метафор війни у різножанровій текстовій площині залишається недостатньо опрацьованою. Недослідженими залишаються такі ключові аспекти, як вплив метафор війни на формування дисонансу між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни, зокрема у вимірах кровопролиття Першої світової війни, що метафорично підкреслює руйнування молодості і прискорене психологічне старіння, фізичне знищення всього живого, всепоглинаючу стихію хаосу, втрату субстанційності людини, злам особистості, втрату майбутнього, а також безпорадне очікування смерті.

Досі не отримав належного наукового осмислення вплив метафор війни на формування дисонансу між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни, що в період Другої світової війни не обмежувалася ані часовими, ані географічними межами, а постає як моральне випробування, простір ізоляції та постійної загрози, збройний і політичний конфлікт, у рамках якого, попри позбавлення прав і приниження, людина все ж зберігає здатність до морального вибору.

Не вивченими залишаються такі важливі складові метафоричної картини періоду російсько-української війни, як дисонанс між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни, що відображає стан перманентної загрози повітряного нападу, а також використання метафор як засобу політичного тиску чи нав'язування уявлення про небезпеку. Недостатньо осмисленим у цьому періоді зберігається і концепт війни як внутрішнього психологічного простору, у якому відчуття нереальності, психологічної травми стає частиною повсякденного досвіду, зосібна метафор, за допомогою яких війна буквально вписується у свідомість людини, стаючи невід'ємною частиною її особистісного буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує помітний інтерес до проблематики метафор

війни. Зокрема, слід відзначити працю С. Флусберга, С. Стівена, Т. Метлока і П. Тібодо "War metaphors in public discourse", у якій, досліджуючи функціонування метафор війни в природній мові, найперше в експериментальних контекстах, автори розглядають їх як "динамічні фігури мови, здатні досягати різних комунікативних цілей залежно від змісту" [8, с. 12]. На думку дослідників, метафори війни не лише викликають сильні емоції, передусім страх, а й формують реляційну структуру для опису проблем, у межах якої домінує опозиційна рамка, що концептуалізує боротьбу між двома сторонами. Автори наголошують на тому, що метафори війни мають потенціал виражати більш нюансовані, динамічні, контекстно-залежні значення.

Небезпечний потенціал надмірного використання таких метафор підкреслює журналістка The Guardian М. Сімонс у статті "What's with all the war metaphors? We have wars when politics fails". Вона підкреслює, що застосування метафор воєнного часу для опису політичних процесів є особливо небезпечним, оскільки саме вони сприяють поглибленню розриву між політичним класом, пересічними громадянами і виборцями [9].

Девід Девенпорт і Гордон Ллойд у праці "The Rise Of The War Metaphor In Public Policy", аналізуючи уривок зі своєї книги "How Public Policy Became War", опублікованої у видавництві Hoover Press у 2019 році, розглядають метафору війни як потужний риторичний інструмент, що суттєво вплинув на формування внутрішньої політики США. За їхніми спостереженнями, у риторичній державній політиці з'явилися "війська, які потрібно зібрати, вороги, яких потрібно перемогти, і битви, які потрібно виграти". У такій системі залишається мало простору для політичних дискусій, оскільки домінує установка: "зрештою, ми у стані війни". Під час війни президент автоматично постає як головнокомандувач, а ухвалення рішень у внутрішній політиці зміщується від Конгресу до Білого дому. Автори підкреслюють, що більшість внутрішніх проблем так і не отримують остаточного вирішення, оскільки сама війна з тими чи тими викликами, як-от бідністю, злочинністю, наркотиками стає постійною рамкою для реагування. Політичні лідери у Вашингтоні, округ Колумбія, настільки глибоко засвоїли метафору війни, що обговорення, яке Засновники США вважали ключовим для формування політики, значною мірою поступилося місцем діям, надзвичайним ситуаціям, війні [10].

Н. Пурба і С. Танджунг у праці "WAR Metaphors in Indonesian-English Political Discourse" акцентують увагу на тому, що завдяки метафорі війни люди переживають війну на рівні політичного дискурсу. Дослідники підкреслюють, що навіть за відсутності безпосереднього досвіду участі у війні люди все одно мають уявлення про це явище. Водночас більшість країн світу брали участь у збройних конфліктах, однак сучасне покоління здебільшого стикається з війною опосередковано – через військові документи, історичні праці, публіцистику, художні фільми. На думку науковців, власне тому війна зберігається як усталений концепт у колективній свідомості. Іншими словами, люди когнітивно осмислюють і емоційно переживають війну, навіть не маючи безпосереднього досвіду участі в ній. Завдяки цьому глибокому укоріненню образу війни у суспільній свідомості метафори війни активно функціонують у різних дискурсах, зокрема й поза межами суто політичного [11, с. 271].

М. Під у статті "War Metaphors and the Return to Campus" апелюють до роздумів Тіма Берка, викладених у публікації "Knowing Better", в яких дослідник ділиться власними мірку-

ваннями щодо можливого повернення до університетського кампусу восени. Як зазначає М. Рід, Тім Берк виявляє достатню рефлексивність, аби помітити небезпеки, пов'язані із застосуванням метафори війни. Він слушно підкреслює, що “метафора має свою привабливість”, адже здатна створювати ілюзію солідарності, надавати відчуття доблесті на противагу буденній “сірій” розсудливості раціонального вибору. М. Рід підсумовує, що сам Берк у кінцевому результаті опиняється “розірваним між розумом і серцем”: його серце тяжіє до “групової солідарності” проти того, що, ймовірно, стане першим із “багатьох природних ворогів” [12].

Цікавим є те, що вже в період Першої світової війни метафора активно використовувалася у приватній епістолярній комунікації. Насамперед, Гаррісон Крофт у праці “Soldiers’ Use of Metaphor in Letters to Their Families in the First World War” спирається на сучасні методологічні підходи, запропоновані дослідниками емоцій, маскулінності, а також військової історії, й аналізує листи австралійського солдата, написані у Франції протягом 1916–1917 років. Цей матеріал автор розглядає як “приклад для розкриття підтекстів і прихованих смислів епістолярних текстів” [13, с. 32]. Важливою віхою є те, що дослідження Крофта суттєво поглиблює розуміння епістолярної традиції у межах Австралійських імперських сил.

У статті увагу приділено використанню солдатами метафор в особистих листах. Водночас автор зазначає, що метафора була не єдиним риторичним інструментом, до якого зверталися солдати. Протягом усього тексту простежуються натяки на використання метонімії, що, на думку Крофта, відкриває перспективи для подальшого вивчення цього явища в контексті соціального класу, національності, ба більше, маскулінності під час Першої світової війни. Автор підкреслює, що “метафори слугували для солдатів водночас засобом вираження і засобом приховування власних емоційних реакцій на бойові дії. Вони дають цінну інформацію тим, хто готовий виходити за межі буквального змісту тексту й намагається дешифрувати зашифровані вирази” [13, с. 50].

Ярослав Грицак, доктор історичних наук, професор Українського католицького університету та директор Інституту історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, у статті “Незрозуміла війна: рецензії на книги і конференції про Першу світову” акцентує увагу на евристичному потенціалі ширшого історичного погляду на феномен війни. Предметом нашої зацікавленості є аналіз Ярослава Грицака книги G. Liber “TOTAL WARS and the MAKING of MODERN UKRAINE, 1914–1954” (Тотальні війни і творення модерної України, 1914–1954). Зокрема, Я. Грицак слушно зауважує, що немає підстав розглядати дві світові війни та міжвоєнний період ізольовано, оскільки всі ці події є складовими єдиного історичного процесу глибокої трансформації, що зрештою призвів до появи модерної України. Як стверджує Ярослав Грицак, Дж. Лібер (G. Liber) приймає метафору «кривавих земель», запропоновану Тимоті Снайдером, однак висловлює з ним часткову незгоду. Зокрема, він не погоджується з твердженням, що масові вбивства у регіоні розпочалися лише у 1932 році. На думку Дж. Лібера, період масштабного кровопролиття слід відрховувати від 1914 року. Відповідно, він розглядає період 1914–1954 років не як дві, а як три тотальні війни. Третьою (або, з хронологічної точки зору, другою) тотальною війною Дж. Лібер називає соціальну інженерію міжвоєнних років [14].

Дослідження метафор війни простежується і в період Другої світової війни. Передусім К. Пліхта у статті “Metaphor in Selected Items of World War II Propaganda” акцентує увагу на використанні метафор як потужного інструменту впливу у політичному дискурсі під час війни. Як зазначає дослідник, головні політичні діячі Другої світової війни активно застосовували метафори у промовах, і хоча ефективність цього інструменту складно оцінити до кінця, очевидним є те, що метафора, завдяки своєму когнітивному потенціалу, слугувала ідеальним засобом формування переконань, а також мотивації до дій. Науковець підкреслює, що найбільш виразно цей процес був помітним в метафорах, що використовували у пропагандистських плакатах, у яких комунікативна мета не мала жодної двозначності [15, с. 96].

Проблематика метафор, пов'язаних із російсько-українською війною, активно досліджується в сучасній науковій літературі. Зокрема, В. Ницполь та С. Кобута у статті “Conceptual metaphor of Russian-Ukrainian war in American media discourse”, проаналізувавши 15 публікацій із трьох найвідоміших американських медіа – The Washington Post, The New York Times та USA Today (по 5 матеріалів із кожного видання), дійшли висновку, що російсько-українська війна концептуалізується в американському медійному дискурсі через низку структурних метафор. Поміж них дослідники виокремили: WAR IS CRIME, WAR IS DAMAGE, WAR IS ECONOMY, WAR IS A LIE, WAR IS HUNGER, WAR IS A GAME, WAR IS THEATER, WAR IS A DISEASE, WAR IS A ROAD, WAR IS COMMUNICATION [16]. На думку науковців, ці метафори репрезентують війну переважно як негативне явище та відображають процес перенесення характеристик цільових доменів на вихідний домен ВІЙНА.

Питання функціонування метафор війни простежується і у внутрішньому українському комунікативному просторі. Варто звернути увагу на дослідження О. Харченко, представлене у статті “Українські метафоричні евфемізми під час російсько-української війни”, в якому проаналізовано специфіку функціонування комічних евфемізмів в українському мовному просторі. Автор виявляє, що комічні евфемізми утворюються як шляхом творення нових українських метафор, так і через переосмислення запозичених російських евфемізмів, які набувають додаткових негативних оцінних конотацій, зосібна емоційних відтінків комізму, зневаги, глузування. Усі проаналізовані комічні евфемізми та фрагменти гумористичного дискурсу, як зазначає дослідник, виконують низку важливих комунікативних функцій: вони сприяють зняттю психологічного стресу, формуванню відчуття згуртованості, розваги, зміцнення морального духу, прагненню до ефективної комунікації й креативності. Водночас такі мовні засоби слугують способом приниження і демонстрації зневаги до ворога, залишаючись при цьому у межах етично допустимого й уникаючи прямого використання “мови ворожнечі” [17].

Український медійний простір демонструє власну специфіку метафоричного осмислення воєнної реальності, що особливо помітно у дослідженні Н. Костусяк, Н. Шульської та Н. Костиці “Метафорична вербалізація концепту війна в сучасних медійних заголовках”. Як зазначають автори, у заголовках, що вербалізують воєнні реалії, часто використовують яскраво виражені метафоричні предикати, як-от “підсмажили окупантів”, “затрофеїли техніку” тощо. Нерідко журналісти

вдаються і до метафор-евфемізмів: “відправили в пекло”, “мертва техніка”, “законсервована техніка”, “спляча група ФСБ”. Науковці висновують, що емоційний вплив таких заголовків посилюється завдяки використанню інших художньо-стилістичних засобів – антитез, гіпербол, порівняльних зворотів, перифраз. Спороадично у заголовках трапляються й більш складні художні метафори, зокрема вислови, як-от “евакуйована мрія” [18].

Важливим спостереженням у контексті дослідження метафор війни є використання методів математичної статистики, що дозволяє об’єктивно підтверджувати лінгвістичні припущення. У цьому ключі заслуговує на увагу дослідження І. Басараби, представлене у статті “Functioning of metaphorized phraseological units in military prose”, в якому проаналізовано закономірності метафоризації фразеологічних одиниць в англійських художніх текстах на військову тематику. До корпусу дослідження увійшли такі твори: Patrick Robinson “Nimitz Class”, Jeffrey Archer “Best Kept Secret”, Robert Harris “Enigma”, Bernard Cornwell “The Fort”, Anne Frank “The Diary of a Young Girl”, Tom Clancy “Red Storm Rising”, Marcus Zusak “The Book Thief” [19]. У підсумку авторка констатує порівняно низький рівень уживання фразеологічних одиниць із метафоричною основою у проаналізованих текстах.

Попри значну кількість досліджень, присвячених вивченню метафор війни в публіцистичних статтях і частково художніх творах, низка важливих аспектів залишається недостатньо опрацьованою. Насамперед, більшість наукових праць зосереджуються на пошуку, класифікації, аналізі частотності вживання метафор війни, зокрема на виявленні метафор-евфемізмів. Водночас діахронний аспект функціонування метафор війни, а також їхній вплив на формування дисонансу між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни в текстах публіцистичного й художнього стилів різних історичних періодів залишаються недостатньо дослідженими, що й увиразнює **актуальність** нашої студії.

Метою цієї наукової розвідки є всебічне осмислення метафор війни в текстах провідних публіцистичних видань та художніх творів у рамках експериментальної лінгвополітичної синергетики, а також з’ясування їхнього впливу на формування та виявлення дисонансу між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни.

Виклад матеріалу основного матеріалу й обґрунтування отриманих наукових результатів дослідження. Аналізуючи тексти публіцистичних видань та художніх творів, ми виокремили кілька типів показових моделей метафор війни, які формують образ збройних протистоянь між державами у XX–XXI ст.

Відповідно до лінгвополітичної синергетики, метафори війни – це засоби мови війни, що репрезентують гіпонімічні утворення в межах словосполук із компонентом “війна”, які функціонують як гіпероніми. Ці одиниці підпорядковуються закономірностям самоорганізації, автокаталізу, флуктуацій і біфуркацій у просторі воєнного дискурсу та є одним із ключових чинників, що впливають на формування синергетичної взаємодії (позитивної, негативної, амбівалентної, підсилювальної) у текстах різних стилістичних реєстрів.

Передусім у природоморфному типі метафори війни, поширеному в період Першої світової війни, наслідки збройного протистояння між державами уподібнено до образів природного середовища. Зокрема, як зазначає Адріан Хіг-

інс у статті “How poppies, strong and fragile, became a symbol of WWI devastation” (The Washington Post), у Великій Британії щороку проводять національні церемонії на честь перемир’я, що завершило Першу світову війну у 1918 році. Королівський британський легіон щорічно розповсюджує понад 40 мільйонів паперових маків, які традиційно носять усі лідери країни. Символ маку тісно пов’язаний із віршем канадського військового лікаря Джона Маккрея, який, втративши друга, написав рядки, що метафорично пов’язують кукурудзяний мак із кровопролиттям Першої світової війни. *Фітоморфна метафора* в наведеному фрагменті зображає війну як трагічний простір смерті й пам’яті, де маки, що проростають між хрестами, стають символом загибелі і водночас – живої пам’яті про полеглих: *“In Flanders fields the poppies blow/Between the crosses, row on row”* (На полях Фландрії мак цвіте / Між хрестами, ряд за рядом).

Сам Хігінс у статті також образно передає переломний період Першої світової війни, використовуючи метафору *залитих кров’ю полів битви*: *Fields of scarlet blooms erupting from pummeled and blood-soaked battlefields* (Поля червоних квітів проростають із розтритих і залитих кров’ю полів битви) [20].

Джеффри Віткрофт у публікації “The Myth of the Good War” зазначає, що Manchester Guardian до початку війни займала рішуче антивоєнну та відверто ізоляціоністську позицію. Серед найпопулярніших прихильників ідеї триматися осторонь європейського конфлікту був головний автор і заступник редактора видання К. Е. Монтегю. Втім, коли спалахнула війна, Монтегю був настільки вражений німецьким віроломством, що попри свій 47-річний вік вступив до армії, навіть пофарбувавши сиве волосся, аби приховати вік.

У 1922 році Монтегю опублікував книгу про війну “Disenchantment”, у якій виразно простежується *метафора війни – розчарування*. У межах цієї метафори війна постає як джерело глибокого зневірення та втрати ілюзій: *“Title conveys its disillusioned dismay at the murderous folly with which the war had been fought, and disappointment at its political consequences”* / Назва виражає розчарування, жах через криваву безглуздість, з якою велася війна, та розчарування її політичними наслідками [21].

У статті “Military Technology in World War I”, що входить до колекції Newspaper Pictorials: World War I Rotogravures, 1914 to 1919 Бібліотеки Конгресу США, з покликанням на архівне видання The New York Times від 27 травня 1915 року зазначено, що менш ніж за рік після початку Першої світової війни британський письменник Герберт Джордж Веллс із сумом констатував зростання руйнівного потенціалу людини. У публікації The New York Times “Civilization at the Breaking Point” (Цивілізація на межі зламу) Г. Дж. Веллс застерігав від *“man’s increasing power of destruction” / зростаючої руйнівної сили людини*. Попри те, що Веллса вважають батьком наукової фантастики, він говорив про цілком реальні події, адже технологічний прогрес радикально змінив перебіг війни та призвів до безпрецедентних людських втрат. У цьому контексті *техноантропоморфна метафора війни* “man’s increasing power of destruction” демонструє ототожнення технологічного поступу з внутрішньою неконтрольованою силою людини, яка здатна все знищити. Зокрема, війна набула абсолютно нового вигляду завдяки озброєнню та військової техніки: *Sea*

and airborne weapons made killing from a distance more effective as well. Guns mounted on ships were able to strike targets up to twenty miles inland. The stealth and speed of German submarines gave Germany a considerable advantage in its dominance of the North Sea. Although airplanes were technologically crude, they offered a psychological advantage. Fighter pilot aces such as Manfred von Richthofen, Germany's "Red Baron", became celebrities and heroes, capturing the world's imagination with their daring and thrilling mid-air maneuvers (Морська та повітряна зброя також зробили вбивство на відстані більш ефективним. Гармати, встановлені на кораблях, могли вражати цілі на відстані до двадцяти миль вглиб країни. Непомітність і швидкість німецьких підводних човнів дали Німеччині значну перевагу в домінуванні на Північному морі. Хоча літаки були технологічно недосконалими, вони забезпечували психологічну перевагу. Лютьчики-аси, такі як Манфред фон Ріхтгофен, німецький «Червоний барон», стали знаменитостями й героями, полонивши уяву світу своїми сміливими й захопливими маневрами в повітрі) [22].

Послідовність формування метафоричної моделі зумовлює й відповідну художню репрезентацію. Так, письменник Коул Шафер у власному блозі в матеріалі "A brief reflection on the prettiest passage in literature: 'The world breaks everyone and afterward many are strong at the broken places'" пише про Ернеста Хемінгвея, який у 1918 році, задовго до визнання його прози літературною критикою The New Yorker, добровольцем служив на італійському фронті у складі Американського Червоного Хреста, працюючи водієм швидкої допомоги. Під час однієї з операцій австрійський мінометний снаряд розірвався поблизу, поранивши Хемінгвея і кількох солдатів. Попри власні травми, Хемінгвей врятував одного з важкопораних. Саме цей досвід закарбувався у *метафорі війни – внутрішнього зламу*, що відображає війну як руйнівну силу, здатну ламати навіть найсміливіших. Пізніше письменник сформулював це так: "*If people bring so much courage to this world, the world has to kill them to break them*" (Якщо люди приносять у цей світ стільки мужності, світ змушений убити їх, щоб зламати) [23].

Схожу за змістом *деструктивну метафору війни*, яка показує, як війна руйнує молодість і прискорює психологічне старіння, використовує Еріх Марія Ремарк у романі "All Quiet on the Western Front". Вже в першому розділі твору автор висвітлює всеохопне розчарування й передчасну емоційну зрілість, нав'язану молодим солдатам війною. Автор виразно підкреслює контраст між ідеологічними уявленнями старшого покоління, втіленого в образі вчителя Канторекса, та суворою емпіричною реальністю, з якою стикаються юні солдати. У цьому контексті показовою є *метафора війни, що трансформує уявлення про молодість і час*. Молоді солдати, яким лише двадцять років, усвідомлюють власну передчасну старість: "*Yes, that's the way they think, these hundred thousand Kantoreks! Iron Youth! Youth! We are none of us more than twenty years old. But young? That is long ago. We are old folk*" (Так, саме так вони думають, ці сто тисяч Кантореків! Залізна Юність! Юність! Нікому з нас не більше двадцяти років. Але молоді? Це ж давно. Ми старі люди) [24, с. 18].

Мотив знищення романтизованих уявлень про юність отримує подальший розвиток у творі Е. М. Ремарка завдяки системі метафор війни, які художньо відтворюють втрату субстанційності людини, злам особистості, втрату майбутнього, безпо-

радне очікування, постійну загрозу загибелі, фізичне знищення всього живого, всепоглинаючу стихію, а також образ таємничого простору війни. Це простежується у таких примірах:

1. Метафора війни, що виражає *втрату субстанційності людини*, у її рамках війна породжує стан беззахисності: *We are forlorn like children* / Ми покинуті, мов діти [24, с. 123];

2. Метафора війни, що акцентує увагу на *зламі особистості та втраті майбутнього*, у межах якої війна постає як руйнівна сила, що позбавляє людину сенсу життя: *The war has ruined us for everything* / Війна зруйнувала нас до кінця [24, с. 87];

3. Метафора війни, що відображає *безпорадне очікування та ймовірність загибелі*, яка вербально конструює війну як замкнений простір страху й невизначеності: *The front is a cage in which we must await fearfully whatever may happen* / Фронт – це клітка, в якій ми повинні із страхом чекати на все, що може статися [24, с. 101];

4. Метафора війни, що позначає *фізичне знищення всього живого*, відповідно формує уявлення про війну як простір тотальної руйнації: *Shells, gas clouds, and flotillas of tanks – shattering, corroding, death* / Снаряди, газові хмари та флотилії танків – руйнування, корозія, смерть [24, с. 269];

5. Метафора війни, що втілює *всепоглинаючу стихію* й зображує війну як неконтрольований руйнівний хаос: *We are little flames poorly sheltered by frail walls against the storm of dissolution and madness* / Ми – маленькі вогники, погано захищені крихкими стінами від бурі руйнування й божевілля [24, с. 271];

6. Метафора війни, що символізує *таємничий вир* і підкреслює, що війна це – неконтрольована сила, яка затягує людину у невідомість: *To me the front is a mysterious whirlpool* / Для мене фронт – це таємничий вир [24, с. 55].

У період Другої світової війни метафорична концептуалізація війни набуває особливої виразності.

Репортер The Guardian Саймон Тісдалл у статті "It's right to remember the dead of 1939–45. But keep the anger about current wars too" порушує проблему безперервності глобального насильства, яке виходить за межі конкретних історичних подій. Він звертає увагу на те, як у Європі вшановують жертв нацистських злочинів, зокрема у концтаборі Берген-Бельзен поблизу Ганновера, де нещодавно зібралися ті, хто вижив, та їхні родичі, аби вшанувати пам'ять приблизно 72 000 загиблих. Серед них – молода єврейська дівчина німецького походження Анна Франк, чий знаменитий щоденник став символом трагедії воєнної доби. Водночас автор пояснює, що жахіття війни не обмежуються лише історичними рамками Другої світової. Він наводить приклади сучасних збройних конфліктів і гуманітарних катастроф, зокрібно бандитське насильство на Гаїті, яке не можуть зупинити миротворці ООН, злочини військової хунти в М'янмі, геноцидна громадянська війна в Судані, а також блокада і масова загибель цивільного населення в Газі, де кількість жертв перевищила 52 000. В окреслених умовах показовою є *метафора транстемпоральності*, що узагальнює війну як глобальне й постійне явище, яке не обмежується часовими чи географічними межами: *Politically, militarily and morally atrocious behaviour is spreading like a virus, and draws ever closer to home* (Політично, військово й морально жакливі поведінка поширюється, немов вірус, і дедалі більше наближається до нашого дому) [25].

Схожий концептуальний підхід до осмислення війни знаходимо й у щоденнику Анни Франк, у якому *апокаліптична*

метафора війни підкреслює образ війни як невідворотного світового краху. На думку бангладешця Р. Іслама, який позиціонує себе як нестандартно мисляча людина й палкий прихильник колекціонування найкращих книжок, у статті “The Diary of a Young Girl (1947) by Anne Frank: A Testament to Human Resilience and Hope” роман “The Diary of a Young Girl”, а зокрема фраза: *“I see the world being slowly transformed into a wilderness, I hear the approaching thunder that, one day, will destroy us too”* (Я бачу, як світ повільно перетворюється на пустку, я чую наближення грому, який одного дня знищить і нас) є, за словами дослідника, “похмурим відображенням стану світу” [26].

Як стверджує Р. Тайлер у статті “Silence in the Storm: The New York Times Coverage of the Holocaust During WWII” для організації Teaching American History, показовою є роль провідних американських медіа у висвітленні історії Голокосту. Передусім, The Washington Post була першою газетою, яка усвідомила важливість розкриття правди про Голокост, а згодом прославила своїх журналістів Боба Вудворда та Карла Бернстайна завдяки розслідуванню Ватергейтського скандалу (1972–1974), що завершився відставкою президента США Річарда Ніксона. При цьому The New York Times та The Washington Post ухвалили рішення опублікувати Документи Пентагону у 1971 році. У цьому контексті заслуговує на особливу увагу висвітлення в The New York Times, так би мовити, “Final Solution” (Остаточного рішення), що виступає однією з ключових метафор Другої світової війни. Ця **політико-евфемістична метафора** навмисно маскує масові вбивства під виглядом адміністративного рішення, конструюючи війну як інструмент планомірного знищення цілої етнічної групи: *Adolph Hitler’s so-called Final Solution – the plan to exterminate all Jews living in Europe* (Так би мовити, «Остаточне рішення» Адольфа Гітлера – план знищення всіх євреїв, які жили в Європі) [27].

Важливою тезою у статті Р. Тайлера є спостереження, що газета The New York Times применшувала значення Голокосту під час Другої світової війни. Автор пояснює це низкою причин. Зокрема, величезний обсяг новин, постійні військові маневри, жахлива кількість загиблих і масштаб руйнувань, можливо, змушували деякі ЗМІ, включно з The New York Times, уникати акцентування на трагедії єврейського народу. Як пише Р. Тайлер, це пояснювалося побоюваннями, що окреме висвітлення єврейського питання може створити враження участі у своєрідному змаганні, чия трагедія є більшою: *they would enter an unseemly competition over which victims were suffering the most* (вони втягнулися б у непристойне змагання за те, які жертви страждають найбільше) [там само].

Тема війни та дегуманізації людини є центральною у мемуарній прозі Прімо Леві. Журналіст The New York Times Едвард Мендельсон у статті “The Complete Works of Primo Levi” стверджує, що для Леві найвищою цінністю, яка перевищувала навіть життя і фізичне виживання, залишалась здатність зберігати власну ідентичність і внутрішню свободу навіть у межах тотального насильства [28]. Саме у цьому контексті показовою є **антропоморфна метафора війни**, що демонструє, як війна перетворює людину на раба, позбавленого прав і гідності, проте залишає останній прояв людської свободи – здатність чинити моральний спротив: “We are slaves, deprived of every right, exposed to every insult, condemned to almost certain death, but we still possess one power, and we must defend it with all

our strength, for it is the last – the power to refuse our consent” (Ми – раби, позбавлені всіх прав, піддані всім образам, приречені майже на вірну смерть, але ми все ще маємо одну силу, і ми повинні захищати її всіма силами, бо вона остання – сила відмовити у нашій згоді) [там само].

Кіт Метисон, автор численних книг, зокрема “The Lord’s Supper: Answers to Common Questions”, у статті “Good and Evil in The Lord of the Rings” для Worldview and Culture, аналізуючи твір Дж. Р. Р. Толкіна, стверджує: “Ми не можемо боротися зі злом за допомогою зла”, що логічно перегукується з відомою тезою Дж. Р. Р. Толкіна та репрезентує, у нашому розумінні, **етичну метафору війни**. Згідно з цією метафорою, війна постає не лише як збройне чи політичне протистояння, а й як моральне випробування: *“You can’t fight the Enemy with his own Ring without turning into an Enemy”* (Неможливо боротися з Ворогом, використовуючи його Перстень, не перетворившись на Ворога самому).

У романі “The Lord of the Rings” Дж. Р. Р. Толкін послідовно підкреслює небезпеку вивчати мистецтво ворога, на добро чи на зло: *It is perilous to study too deeply the arts of the Enemy, for good or for ill* (Небезпечно надто глибоко вивчати мистецтво Ворога, на добро чи на зло) [29].

З огляду на проведені дослідження, найбільш виразно метафори війни проявилися в період російсько-української війни. Одним із її репрезентативних типів є **метафора оборони**, що зокрема яскраво простежується у книзі “The War Came to Us” Крістофера Міллера.

У площині цієї метафори **Fortress Bakhmut / Фортеця Бахмут** виступає як укріплення й символізує не лише фізичний захист, а й стійкість і спротив, а війна з цієї перспективи осмислюється як потреба в об’єднанні внутрішніх і зовнішніх ресурсів для захисту. У розділі 48 під назвою “Fortress Bakhmut” автор описує, як попри прохання редакторів, родичів і друзів триматися подалі, він повертається до Бахмута на початку грудня 2022 року. Становище на позиціях військових К. Міллер висвітлює за допомогою художніх засобів: *Rockets and mortar rounds rained down on their positions almost every minute, spraying shrapnel and sending troops diving for cover* (Ракети й мінометні снаряди сипалися на їхні позиції майже щохвилини, розлітаючись уламками й змушуючи військових кидатися в укриття) [30, с. 278].

С. Чіверс у статті для The New York Times “The Weapon That Terrorizes Ukrainians by Night” передає трагічну історію Людмили Заруцької – енергійної жінки 80 років, яка жила в Києві. Народжена в 1944 році, через кілька місяців після визволення Києва Червоною армією від гітлерівського вермахту, вона пережила виснажливі роки повоєнної відбудови, змогла прожити гідне життя, проте не пережила російсько-українську війну. Один із російських ударних безпілотників іранської конструкції (Shahed “Geran”) із фугасною осколковою боеголовкою, посиленою маленькими кульками з вольфрамового сплаву та запальним металевим наповнювачем впав на залізобетонну стелю її квартири. Автор за допомогою художніх засобів, зосібна метафор війни, що символізують **перманентну загрозу повітряного нападу**, відтворює атмосферу невизначеності, яка охопила Україну: *“Air-raid alarms wailed almost every night across much of the country, followed by the engine noise of long-range drones, a sound resembling dirt bikes passing overhead. Sunrises illuminated fresh destruction, wounding or death”*

(Сирени повітряної тривоги лунали майже щочас по більшій частині країни, за ними доносилися шум двигунів далекобійних дронів – звук, схожий на те, як мотоцикли пролітають над головою. Світанки освітлювали нові руйнування, поранення або смерть) [31]. Війна крізь призму цих метафор постає як безперервний простір небезпеки.

Важливим спостереженням є вияв ігоморфної метафори війни, яка виразно проявилася у публікаціях The Guardian і The Washington Post.

Так, в березні 2025 року, як пише Пйотр Саур – кореспондент The Guardian з питань, що стосуються Росії, у статті “*Putin makes clear Russia will only play ball with Ukraine by his rules*”, Москва ретельно уникає прямої відмови від пропозицій США щодо припинення вогню, водночас виграючи час. З цього погляду ключовою є *ігоморфна метафора війни*, яка демонструє, що війна і мирні переговори осмислюються як гра із чіткими правилами, що диктуються сильнішою стороною. Цю метафору Саур відтворює так: *Rather than making a play, Vladimir Putin on Thursday picked up the ball, scrawled a fresh set of conditions across it, and lobbed it back – insisting the game could not move forward until the other side played by his rules* (Замість того, щоб зробити хід, Володимир Путін у четвер підняв м'яч, написав на ньому новий набір умов і жбурнув його назад, наполягаючи на тому, що гра не може продовжуватися, доки інша сторона не гратиме за його правилами) [32].

Однак вже в травні того ж року в статті “*Trump can show strength by getting tough with Putin*”, на думку редколегії The Washington Post, після чотирьох місяців провокацій з боку Володимира Путіна президент Дональд Трамп, схоже, нарешті усвідомлює підступність російського лідера. Кожного разу, коли Трамп намагався зупинити трирічну війну в Україні, зокрема закликаючи до негайного припинення вогню, Путін свідомо блокував ці ініціативи. У цьому контексті знову актуалізується *ігоморфна метафора війни*, у випадку коли війна і дипломатія осмислюються крізь призму гри з непередбачуваними, але потенційно катастрофічними наслідками: *On Tuesday, he accused Putin of “playing with fire,” and acknowledged that he has so far been protecting Russia. “If it weren’t for me, lots of really bad things would have already happened to Russia,” Trump wrote on social media* (У вівторок він звинуватив Путіна у «грі з вогнем» і визнав, що досі захищав Росію. “Якби не я, з Росією вже сталося б багато справді поганих речей”, – написав Трамп у соціальних мережах) [33].

Логіка розгортання метафоричності диктує й відповідну політичну репрезентацію у тексті. Насамперед мотив зовнішньої загрози та політичної маніпуляції, інтегрований у систему метафор війни, демонструє, як концепт війни виходить за межі суто військових дій і трансформується у засіб політичного примусу, спрямований на нав'язування уявлення про постійну загрозу з боку НАТО. Скажімо, у розділі 17 книги “*WAR*” американського журналіста та редактора The Washington Post Боба Вудворда описано перебіг зустрічі Ради міністрів ОБСЄ у Стокгольмі 2 грудня 2021 року. Автор, зокрема, акцентує увагу на виступі міністра закордонних справ Росії Сергія Лаврова, який, апелюючи до Ради міністрів, фактично перейшов до прямих звинувачень НАТО у створенні загрози для Росії: “Військова інфраструктура Альянсу безвідповідально переміщується ближче до кордонів Росії, а системи протиракетної оборони, які можна було б використовувати для ракетних ударів, розгортаються в Румунії та Польщі. Американські ракети середньої дальності можуть будь-якого дня з’явитися на тери-

торії Європи” [34, с. 86]. Водночас, як зазначає Вудворд, державний секретар США Ентоні Блінкен добре знав, що ці твердження є маніпулятивними й не відповідають дійсності.

Показовою у цьому контексті є *маніпулятивна метафора війни*, яка конструює образ війни як інструмента політичного впливу, а також підсилює конфронтаційну риторичку з боку міністра закордонних справ Росії: “*Europe remains silent. Ukraine is being pumped up militarily*, which fuels the Ukrainian government’s desire to sabotage the Minsk agreements” (“Європа мовчить. Україну накачують озброєнням, що підживлює прагнення українського уряду саботувати Мінські угоди”) [34, с. 87].

Разом із тим за допомогою системи метафор війни Боб Вудворд художньо репрезентує багатогранність сучасного збройного конфлікту, в якому війна набуває різних семантичних площин – від демографічного та геополітичного до апокаліптичного й зооморфного вимірів.

Так, у розділі 32 Б. Вудворд уживає *демографічну метафору війни*, що інтерпретує війну як процес, що обмежується фізичним виснаженням людського ресурсу: *win wars is they run out of people / війни виграють тоді, коли у ворога закінчуються люди* [34, с. 144]. У розділі 34 з’являється *апокаліптична метафора війни*, що концептуалізує глобальне протистояння як всепоглинаюче полум’я: *to avoid another global conflagration / щоб не допустити нового глобального полум’я* [34, с. 146]. *Технологічна метафора війни*, що репрезентує війну через гіперболізований символ сучасного озброєння як абсолютної сили, виразно реалізується у розділі 37: *Kinzhalt was “indestructible” / Кінжал був “незнищеним”* [34, с. 170]. Метафора війни як *простору страху й пастки*, що відображає війну як середовище постійної небезпеки, унаочнюється в розділі 37: *death traps were only adding to the nightmare / пастки смерті лише підсилювали жах* [34, с. 172]. Разом з тим Б. Вудворд використовує *персоніфіковану та зооморфну метафору імперіалізму*, у межах якої агресивна сутність Росії зводиться до фізичних, майже тваринних ознак (розд. 61): *Brutal Russian imperialism which is killing people / Жорстокий російський імперіалізм, який вбиває людей* [34, с. 296]; *imperial teeth are red with the blood / імперські зуби залиті кров’ю* [34, с. 297].

Цей багатогарний образ війни, в якому реальність конфлікту межує з художніми та символічними вимірами, перегукується з іншими текстами сучасної англійської літератури про війну. Зокрема, у романі М. Галлахера “*Day Break*” війна набуває форми внутрішнього психологічного простору, в якому відчуття нереальності стає повсякденням. Послугуючись *екзистенційною метафорою війни*, що конструює війну як зсув мовної картини світу та порушення ліній пам’яті, автор передає стан відчуження: *Pax smiled in his thoughts. Dusk was rolling in like a wave. An older woman on the street tram said hello. Had it happened the way he remembered? Close enough, he decided. It happened close enough and close enough has to be good enough if anything’s ever going to be enough* (Пак посміхнувся подумки. Сутінки накочувалися, мов хвиля. Літня жінка у трамваї привіталася. Чи сталося все так, як він пам’ятав? Досить близько, вирішив він. Це сталося досить близько, а достатньо близько має бути достатньо добре, якщо чогось колись буде достатньо) [35].

Психологічний вимір війни, співвіднесений із текстом Галлахера, відображає і А. Дражек у творі “*Bridge in the Darkness*”, що демонструє, як війна буквально вписується у свідомість людини, стаючи частиною її повсякденного існування за допомогою *метафори війни*, що відображає глибокий особистісний досвід: “*It stamps itself on your breath*” (Вона карбує себе в твоєму подиху) [36, с. 114].

Цікавим спостереженням є і те, що художні метафори у творах М. Галлахера та А. Дражека формують спільний концепт – війна залишає помітний відбиток у внутрішньому світі людини.

Таким чином, з огляду на вищезазначене, переходимо до завершальної частини нашого дослідження – аналізу дисонансу між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни в різні історичні періоди. Залежно від взаємодії об'єкта й предмета дослідження, робота здійснюється у межах лінгвополітичної синергетики. З метою виявлення дисонансу в текстах публіцистичного і художнього стилів використовуємо інструментарій експериментальної лінгвополітичної синергетики, що є одним із підвидів зазначеного наукового напрямку (детально про це див. Дем'янчук, 2024) [37].

Експериментальна лінгвополітична синергетика – це міждисциплінарний напрям, спрямований на моделювання, кількісне виявлення та прогнозування взаємодії мовних засобів у текстах різного функціонально-стильового маркування на основі корпусно-статистичного і математичного аналізу.

Інакше кажучи, експериментальна лінгвополітична синергетика спрямована на створення корпусів політичних заяв, нормативно-правових актів, конвенцій, постанов, законів, публіцистичних статей, журналістських репортажів, художньої прози [37, с. 91].

На нашу думку, для виявлення дисонансу між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни доцільно залучити поняття умовного екстремуму функції. У цьому ключі ефективним аналітичним інструментом виступає метод невизначених множників Лагранжа, запропонований італійським математиком Жозефом-Луї Лагранжем. Як зазначають В. Бу та Х. Юань, цей метод є дієвим підходом до пошуку екстремальних значень функцій і може бути використаний для розв'язання складних математичних та інженерних задач [38, с. 531].

У межах експериментальної лінгвополітичної синергетики знаходження екстремальних значень функції уможливило сформулювати **гуманітарну концептуальну модель**, де:

$R(x)$ – функція офіційної риторики (статті ЗМІ про війну, книги про війну);

$V(y)$ – функція емпіричної реальності війни (людські втрати, руйнування, свідчення очевидців, досвід цивільних та військових);

$C(z)=0$ – обмеження, що визначаються нормами Міжнародного права збройних конфліктів, Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року, резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та інших міжнародно-правових актах.

Ми розглядаємо випадок, коли офіційні обмеження $C(z)=0$ не діють або ігноруються. У цьому випадку задача з умовного екстремуму зводиться до задачі безумовного, де фактично діє лише реальна складова насильства та риторики без обмежень:

$\min/\max D(x,y)=R(x)-V(y)$, якщо $D(x,y)=0$, риторика відповідає реальності (ідеалізований випадок, який майже не трапляється), якщо $D(x,y) \neq 0$ – наявний дисонанс.

У площині експериментальної лінгвополітичної синергетики, зокрема прикладних підходів лінгвістики війни [39], на основі гуманітарної концептуальної моделі встановлено можливі ступені дисонансу, а саме: низький, тонкий, очевидний, високий, системний, глибинний, максимальний, абсолютний, прихований.

Низький дисонанс – офіційна риторика загалом відповідає реальності. Розходження між наративами й фактами мінімальне.

Тонкий дисонанс – розходження існує, але є неочевидним або латентним (риторика підтримки приховує реальні втрати).

Очевидний дисонанс – пряма невідповідність між офіційною позицією (нейтральною або замовчуванням) і реальною ситуацією, що супроводжується стражданнями, травмами, втратами.

Високий дисонанс – розходження між офіційною риторикою та реальністю війни є очевидним і відчутним, проте не набуває крайніх форм (заяви про демократію й мир у світлі окупації, жертв, руйнувань).

Системний дисонанс – розходження між офіційною риторикою й реальністю є частиною свідомої політичної стратегії (офіційні ультиматуми, приховані конфлікти, інформаційні війни).

Глибинний дисонанс – офіційна риторика солідарності та підтримки не відображає реальних масштабів руйнувань, жертв, страждань.

Максимальний дисонанс – це повна протилежність між декларованим обов'язком і реальним досвідом учасників та жертв війни (замість обіцяної честі – відчай, смерть, дегуманізація).

Абсолютний дисонанс – крайній ступінь розходження, де за гаслами боротьби за свободу криються масові вбивства, концтабори, катування.

Прихований дисонанс – розходження замасковане художніми компонентами, що приховують справжню травматичну суть конфлікту.

Дисонанс між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни проілюстровано на матеріалі корпусу газетних видань The Guardian, The Washington Post, The New York Times, публіцистичних книг Крістофера Міллера "The War Came to Us: Life and Death in Ukraine" та Боба Вудворда "WAR", а також художніх творів: Ернеста Хемінгвея "A Farewell to Arms", Епіха Марії Ремарка "All Quiet on the Western Front", Прімо Леві "If This Is a Man", Дж. Р. Р. Толкіна "The Lord of the Rings", Анни Франк "The Diary of a Young Girl", Метта Галлахера "Day Break" та Артура Дражека "Bridge in the Darkness". Виявлений дисонанс концептуалізовано та візуалізовано із застосуванням методу Лагранжа, що уможливив кількісно змоделювати співвідношення між риторикою та емпіричною репрезентацією війни (див. Рис. 1).

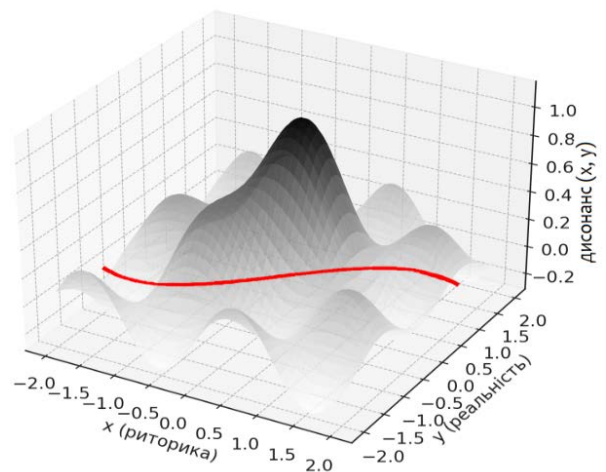

Рис. 1. Візуалізація дисонансу методом Лагранжа

Таблиця 1

Ступені дисонансу між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни у публіцистичних і художніх текстах

Джерело	Офіційна риторика R(x)	Емпірична реальність V(y)	Дисонанс D (x, y)
The Guardian, The New York Times, Washington Post (Перша світова війна, 1914-1918)	Віра у “швидку перемогу”	Затяжна позиційна війна	Високий
The Guardian, The New York Times, Washington Post (Друга світова війна, 1939-1945)	Образ союзників як “визволителів”, акцент на перемозі демократії	Масові бомбардування, руйнування міст, людські втрати, табори смерті, гуманітарна катастрофа	Високий
The Guardian, The New York Times, Washington Post (російсько-українська війна з 2022)	Засудження воєнних злочинів, підтримка демократії та миру	Зруйновані міста, окупація, цивільні жертви, гуманітарна катастрофа	Високий
Woodward “WAR”	Риторика загрози, інформаційного протистояння, політичних ультиматумів	Політичні маніпуляції, приховані конфлікти, інформаційні війни	Системний
Miller “The War Came to Us”	Риторика людської стійкості, солідарності, підтримка України	Руйнування міст, окупація, травматичний досвід цивільних	Глибинний
Hemingway “A Farewell to Arms”	Велич місії, моральний обов’язок	Внутрішнє відчуття абсурду, страху, зневіри	Максимальний
Remarque “All Quiet on the Western Front”	Героїзм, патріотизм, обов’язок захищати Батьківщину	Абсурдність смерті, дегуманізація	Абсолютний
Anne Frank “Diary of a young girl”	Захист єврейського населення	Страх перед арештом, ізоляцією, пригніченість, спроби зберегти людяність у нелюдських умовах	Абсолютний
Primo Levi “If This Is a Man”	Гуманізм	Концтабори, дегуманізація	Абсолютний
Tolkien “The Lord of the Rings”	Епічна боротьба добра і зла	Травматичний досвід війни	Прихований
Drazek “Bridge in the Darkness”	Офіційна підтримка України	Руйнування, людські втрати	Тонкий
Gallagher “Day Break”	Відсутність офіційної політичної риторики, акцент на особистому досвіді війни	Постійний стан психологічної травми й невизначеності	Очевидний

Таким чином, проведений аналіз текстів дозволяє емпірично фіксувати величину дисонансу, а також визначити його ступінь (див. Табл. 1).

Наведені приклади переконують, що метафори війни викликають різні ступені дисонансу між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни, що здатні не лише трансформувати суспільне сприйняття збройних конфліктів, а й слугують індикаторами прихованих гуманітарних, а також політичних проблем. Виявлення й системний аналіз такого дисонансу дозволяють ідентифікувати маніпулятивні стратегії, розпізнавати зони інформаційної вразливості, конструювати об’єктивну картину війни в історичній, ба більше сучасній перспективі.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, вивчення текстотвірного потенціалу метафор війни у рамках експериментальної лінгвополітичної синергетики забезпечує цілісне розуміння їхнього функціонального потенціалу.

Головним чином у природоморфному типі метафори війни, поширеному в період Першої світової війни, наслідки збройного протистояння між державами уподібнено до образів природного середовища. Зокрема, фітоморфна метафора у статті The Washington Post вербалізує війну як простір смерті й пам’яті, де маки, що проростають між хрестами, стають символом загибелі й водночас – живої пам’яті про полеглих. У період Першої світової війни у британській пресі поширення набуває метафора – розчарування. У її межах війна постає як джерело глибокого зневірення, втрати ілюзій, що чітко простежується у матеріалах Manchester Guardian. The New York Times репрезентує техноантропоморфну метафору війни, яка демонструє ототожнення технологічного поступу з внутрішньою, неконтрольованою силою людини, здатною до тотального знищення. Саме озброєння та військова техніка, згідно з цією логікою, радикально змінили хід війни, надавши їй небаче-

ного масштабу руйнації. Мотив війни як внутрішнього зламу, що художньо осмислює війну як нищівну силу, здатну зламати навіть найсміливіших, яскраво виявляється у романі Ернеста Хемінгвея “A Farewell to Arms”.

Схожу за змістом деструктивну метафору війни, яка показує, як війна руйнує молодість і прискорює психологічне старіння, використовує Еріх Марія Ремарк у романі “All Quiet on the Western Front”. Автор підкреслює розчарування молодих солдатів і нав’язану їм передчасну емоційну зрілість. Цей мотив отримує подальший розвиток завдяки системі метафор війни, які художньо відтворюють: втрату субстанційності людини; злам особистості та втрату майбутнього; безпорадне очікування і постійну загрозу загибелі; фізичне знищення всього живого; всепоглинаючу стихію; образ таємничого простору війни. У цих метафорах війна породжує стан беззахисності, постає як руйнівна сила, що позбавляє людину сенсу життя, конструює замкнений простір страху й невизначеності, формує уявлення про тотальні руйнації, втілює всепоглинаючу стихію, а також зображує неконтрольований хаос, підкреслюючи, що війна – це неконтрольована сила, яка затягує людину у невідомість.

У період Другої світової війни метафорична концептуалізація війни набуває особливої виразності. The Guardian пропонує метафору транстемпоральності, що узагальнює війну як глобальне й постійне явище, яке не обмежується часовими чи географічними межами. The Washington Post та The New York Times використовують політико-евфемістичну метафору, яка вербально маскує масові вбивства під виглядом адміністративного рішення, конструюючи війну як інструмент планомірного знищення цілої етнічної групи. Схожий концептуальний підхід до осмислення війни знаходимо й у щоденнику Анни Франк “The Diary of a Young Girl”, в якому апокаліптична метафора

війни підкреслює образ війни як невідворотного світового краху. Зосібна, антропоморфна метафора війни, представлена у творі Прімо Леві “If This Is a Man”, демонструє, як війна перетворює людину на раба, позбавленого прав і гідності, проте залишає останній прояв людської свободи – здатність чинити моральний спротив. Заслугує на увагу і етична метафора війни у творі Дж. Р. Р. Толкіна “The Lord of the Rings”. Згідно неї, війна – це не лише збройне чи політичне протистояння, а й моральне випробування.

За підсумками проведеного дослідження, найбільш виразно метафори війни проявилися у *період російсько-української війни*. Одним із репрезентативних її типів є метафора оборони, яка простежується у книзі “The War Came to Us” Крістофера Міллера. З цієї перспективи війна осмислюється як потреба в об’єднанні внутрішніх і зовнішніх ресурсів для захисту. The New York Times активно використовує метафори війни, що символізують перманентну загрозу повітряного нападу, відтворюючи атмосферу невизначеності, яка охопила Україну. Війна у межах цих метафор постає як безперервний простір небезпеки, в якому ракетна небезпека зберігається постійно. Важливим спостереженням є вияв ігоморфної метафори війни, що виразно простежується у публікаціях The Guardian та The Washington Post. Ця метафора демонструє, що війна і мирні переговори осмислюються як гра з чіткими правилами, які диктує сильніша сторона. Водночас у матеріалах The Washington Post ігоморфна метафора війни актуалізується як репрезентація війни й дипломатії крізь призму гри з непередбачуваними, але потенційно катастрофічними наслідками. У книзі Боба Вудворда “WAR” представлено маніпулятивну метафору війни, яка конструює війну як інструмент політичного впливу, що підсилює конфронтаційну риторику з боку міністра закордонних справ Росії. Водночас за допомогою системи метафор війни Б. Вудворд художньо репрезентує багатогранність сучасного збройного конфлікту, у її рамках війна набуває різних семантичних вимірів, зосібна: демографічна метафора війни інтерпретує війну як процес фізичного виснаження людського ресурсу; апокаліптична метафора війни концептуалізує глобальне протистояння як всепоглинаюче полум’я; технологічна метафора війни репрезентує війну через гіперболізований символ військової техніки як абсолютної сили; метафора війни як простору страху й пастки зображає війну як середовище постійної небезпеки; персоніфікована та зооморфна метафора імперіалізму, у межах якої агресивна сутність Росії зводиться до фізичних, майже тваринних ознак.

У романі Мета Галлахера “Day Break” війна набуває форми внутрішнього психологічного простору, у ньому відчуття нерелативності стає частиною повсякденного життя. Послугуючись екзистенційною метафорою війни, що конструює війну як зсув мовної картини світу та порушення ліній пам’яті, автор передає стан відчуження. Схожий художній підхід демонструє Артур Дражек у творі “Bridge in the Darkness”, де війна буквально вписується у свідомість людини, стаючи частиною її повсякденного життя. Цей ефект досягається через метафору війни, що художньо відображає глибокий особистісний досвід, психологічну травму.

Результатом застосування експериментальної лінгвополітичної синергетики стало встановлення ступенів дисонансу на основі гуманітарної концептуальної моделі в текстах публіцистичного та художнього стилів різних історичних періодів,

а саме: тонкого, очевидного, високого, системного, глибинного, максимального, абсолютного, прихованого. Це переконливо засвідчує, що метафори війни здатні не лише трансформувати суспільне сприйняття збройних конфліктів, а й виступати індикаторами прихованих гуманітарних і політичних проблем. Системний аналіз такого дисонансу дають змогу ідентифікувати маніпулятивні стратегії, визначати зони інформаційної вразливості, разом формувати об’єктивну картину війни в діяхронії.

Перспективи подальших студій із цієї проблеми вбачаємо у комплексному дослідженні взаємодії метафор війни з іншими засобами мови війни в межах лінгвополітичної синергетики.

Література:

1. Дем’янчук Ю. Генеза становлення мови війни в історико-політичному та історико-художньому контексті (український досвід). Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 39. С. 171–192.
2. Ling S. A Cognitive Study of War Metaphors in Five Main Areas of Everyday English: Politics, Business, Sport, Disease and Love. School of Teacher Education Kristianstad University. 2010. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:397473/FULLTEXT01.pdf>
3. Seixas E. C. War Metaphors in Political Communication on Covid-19. 2021. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/sociology/articles/10.3389/fsoc.2020.583680/full>
4. Gao J. A Study on WAR Metaphors in the Reports on the Reform and Opening-Up Policy in China. Academy publication. Theory and Practice in Language Studies. 2023. URL: <https://tpls.academypublication.com/index.php/tpls/article/view/6381>
5. Плетенецька, Ю. М. Національно-специфічні риси концепту війни в текстах українських та англійських пісень. Наукові записки. Серія: Філологічні науки, (208), 2024. С. 272–279.
6. Pasternak, T. Військова метафора як концептуальна метафора. Наукові записки. Серія: Філологічні науки, (210), 2024. С. 35–39.
7. Огар А. Вербалізація концепту війни в сучасному художньому дискурсі. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2019. С. 38–47.
8. Flusberg S., Matlock T., Thibodeau P. War metaphors in public discourse. Metaphor and Symbol. 33. 2018. P. 1–18.
9. Simons S. What’s with all the war metaphors? We have wars when politics fails. 2015. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/feb/17/whats-with-all-the-war-metaphors-we-have-wars-when-politics-fails>
10. Davenport D., Lloyd G. The Rise Of The War Metaphor In Public Policy. HOOVER Institution. Defining Ideas. 2019. URL: <https://www.hoover.org/research/rise-war-metaphor-public-policy>
11. Purba N., Tanjung S. WAR Metaphors in Indonesian-English Political Discourse. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Vol. 165, 2nd International Conference of Communication Science Research. 2018. P. 270–274.
12. Reed M. War Metaphors and the Return to Campus. Inside Higher ED. 2020. URL: <https://www.insidehighered.com/blogs/confessions-community-college-dean/war-metaphors-and-return-campus>
13. Croft H. Soldiers’ Use of Metaphor in Letters to Their Families in the First World War. (Monash University). Eras Journal. Edition 24. P. 32–53. URL: https://www.monash.edu/_data/assets/pdf_file/0008/3319181/Eras-Edition-24,-no.1-Croft-1.pdf
14. Грицак Я. “Незрозуміла війна: рецензії на книги і конференції про Першу світову”. УКРАЇНА Модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис. 2017. URL: <https://uamoderna.com/md/hrytsak-unintelligible-war/>
15. Plichta K. Metaphor in selected items of World War II propaganda. Beyond Philology No. 15/2, 2018. P. 77–103.
16. Nytspol V. I., Kobuta S. S. Conceptual Metaphor of Russian-Ukrainian War in American Media Discourse. Науковий вісник Міжнарод-

- ного гуманітарного університету. Серія : Філологія. Вип. 56. 2022. С. 111–114.
17. Харченко О. “Українські метафоричні евфемізми під час російсько-української війни”. Обрії друкарства. № 2(14). 2023. С. 90–101.
 18. Костусяк Н. М., Шульська Н. М., Костиця Н. М. Метафорична вербалізація концепту війни в сучасних медійних заголовках. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. Вип. 56. 2022. С. 60–65.
 19. Basaraba, I. O. Functioning of metaphorized phraseological units in military prose. Закарпатські філологічні студії / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", Т. 1, вип. 27. 2023. С. 64–69.
 20. Higgins A. How poppies, strong and fragile, became a symbol of WWI devastation. 2018. URL: https://www.washingtonpost.com/lifestyle/home/how-poppies-strong-and-fragile-became-a-symbol-of-wwi-devastation/2018/11/11/49210d56-e2ba-11e8-8f5f-a55347f48762_story.html
 21. Wheatcroft G. The myth of the good war. 2014. URL: <https://www.theguardian.com/news/2014/dec/09-sp-myth-of-the-good-war>
 22. Library of Congress. Military Technology in World War I. Newspaper Pictorials: World War I Rotogravures, 1914 to 1919. URL: <https://www.loc.gov/collections/world-war-i-rotogravures/articles-and-essays/military-technology-in-world-war-i/>
 23. Schafer C. “A brief reflection on the prettiest passage in literature: “The world breaks everyone and afterward many are strong at the broken places”. 2020. URL: <https://www.coleschafer.com/blog/the-world-breaks-everyone>
 24. Remarque E. M. Westen nichts Neues. Propyläen-Verlag. Berlin. 1929. All Quiet on the Western Front Written by: Erich Maria Remarque Translated by: Katharina Rout, 2024. 348 p.
 25. Tisdall S. It's right to remember the dead of 1939-45. But keep the anger about current wars too. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/may/04/dead-war-remember-conflict-globe-scale>
 26. Islam R. The Diary of a Young Girl (1947) by Anne Frank: A Testament to Human Resilience and Hope. 2025. URL: <https://www.probinism.com/the-diary-of-a-young-girl-by-anne-frank-analysis/>
 27. Tyler R. Silence in the Storm: The New York Times Coverage of the Holocaust During WWII. TEACHING AMERICAN HISTORY. 2021. URL: <https://teachingamericanhistory.org/blog/silence-in-the-storm-the-new-york-times-coverage-of-the-holocaust-during-wwii/>
 28. Mendelson E. ‘The Complete Works of Primo Levi’. 2015. URL: <https://www.nytimes.com/2015/11/29/books/review/the-complete-works-of-primo-levi.html>
 29. Keith Mathison. Good and Evil in The Lord of the Rings. 2025. URL: <https://learn.ligonier.org/articles/good-evil-lord-rings>
 30. Miller C. The War Came to Us: Life and Death in Ukraine. Bloomsbury. 2023. 293 p.
 31. Chivers C. The Weapon That Terrorizes Ukrainians by Night. 2025. URL: <https://www.nytimes.com/2025/06/25/magazine/ukraine-russia-war-drone-shahed-iran.html>
 32. Sauer P. Putin makes clear Russia will only play ball with Ukraine by his rules. 2025. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/14/putin-makes-clear-russia-will-only-play-ball-with-ukraine-by-his-rules>
 33. Editorial Board. Trump can show strength by getting tough with Putin. 2025. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2025/05/27/trump-russia-ukraine-putin-sanctions/>
 34. Woodward B. War. Simon & Schuster. 2024. 435 p.
 35. Gallagher M. Daybreak. Atria Books. 2024. 256 p.
 36. Drazek A. Bridge in the Darkness. 2023. 203 p.
 37. Дем'янчук Ю. Лінгвополітична синергетика: становлення та перспективи дослідження. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. 2024. Том 27. № 2. С. 75–102.
 38. Wu W. B., Yuan X. J. The Graphic Derivation Process of Lagrange Multiplier Method. Open Journal of Social Sciences, 2023. P. 527–532.
 39. Дем'янчук Ю. Лінгвістика війни: виникнення, концептуалізація та вектори подальшого розвитку. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. С. 220–233.

Demyanchuk Yu. War metaphors in experimental linguopolitical synergetics: dissonance between official rhetoric and the empirical reality of war

Summary. The article examines war metaphors within the framework of experimental linguopolitical synergetics and, based on them, identifies the dissonance between the official rhetoric and the empirical reality of war in texts of publicistic and artistic styles.

Types of war metaphors characteristic of different historical periods have been identified, which conceptualize the phenomenon of war in different ways. In particular, during the First World War a phytomorphic metaphor is identified in The Washington Post, which reflects war as a space of death and at the same time a living memory of the fallen. In the materials of the Manchester Guardian, the war metaphor as a source of deep despair and loss of illusions is traced. The New York Times represents a technoanthropomorphic metaphor of war, which demonstrates the identification of technological progress with the uncontrolled inner human power, capable of total destruction. In fiction, this period is represented by the war metaphor as an internal fracture in Ernest Hemingway's "A Farewell to Arms", where war appears as a destructive force capable of breaking even the bravest. A similar destructive war metaphor, showing how war destroys youth and accelerates psychological aging, is used by Erich Maria Remarque in the novel "All Quiet on the Western Front". The system of metaphors in the novel artistically reconstructs the loss of human substantiality, the breakdown of personality, the loss of the future, the helpless expectation of death, the physical destruction of all living things, the all-consuming element, and the image of war as a mysterious space.

It is found that during the Second World War, The Guardian applies the metaphor of transtemporality, which generalizes war as a global and constant phenomenon that is not limited by temporal or geographical boundaries. The Washington Post and The New York Times use a politico-euphemistic metaphor that represents war as an instrument of systematic destruction of an entire ethnic group. In "The Diary of a Young Girl" by Anne Frank, the apocalyptic war metaphor emphasizes the image of war as an inevitable global collapse. The anthropomorphic war metaphor in Primo Levi's "If This Is a Man" demonstrates how war turns a person into a slave deprived of rights and dignity, leaving only the possibility of moral resistance. In J.R.R. Tolkien's "The Lord of the Rings", an ethical war metaphor is evident, according to which war appears not only as an armed or political confrontation but also as a moral trial.

It is revealed and substantiated that during the Russian-Ukrainian war, the metaphor of defense, vividly presented in Christopher Miller's book "The War Came to Us: Life and Death in Ukraine", illustrates the need to consolidate internal and external resources for defense. The New York Times actively employs metaphors symbolizing the permanent threat of air attacks, recreating the atmosphere of uncertainty that has engulfed Ukraine, where war is conceptualized as a continuous space of danger. The Guardian and The Washington Post publications trace an igromorphic war metaphor, which illustrates the understanding of war and diplomacy as a game with clear rules dictated by the stronger side, or a game with unpredictable but potentially catastrophic consequences.

Bob Woodward's book "WAR" presents a manipulative war metaphor that verbally constructs the war as a tool of political influence and reinforces confrontational rhetoric. At the same time, the system of metaphors in Woodward's work artistically represents the complexity of the modern armed conflict: the demographic war metaphor, which interprets it as the physical depletion of human resources; the apocalyptic metaphor, which conceptualizes global confrontation as an all-consuming blaze; the technological metaphor, that portrays a hyperbolized image of modern weaponry as absolute power; the metaphor of a space of fear and entrapment, that depicts war as an environment of constant danger; as well as the personified and zoomorphic metaphor of imperialism, within which Russia's aggressive essence is reduced to physical, almost animalistic features. In Matt Gallagher's novel "Day Break", the author uses the existential

war metaphor to construct war as a shift in the linguistic picture of the world and a disruption of memory lines, conveying a state of alienation. In "Bridge in the Darkness", Arthur Dražek employs the war metaphor to artistically reflect deep personal experience and psychological trauma.

The novelty of this scientific research lies in the fact that, within the framework of experimental linguopolitical synergetics based on the humanitarian conceptual model, for the first time the degrees of dissonance have been identified in the texts of publicistic and artistic styles of different historical periods, namely: subtle, evident, high, systemic, deep, maximal, absolute, and hidden.

Key words: war metaphors, war language, linguopolitical synergetics, experimental linguopolitical synergetics, war linguistics, World War I, World War II, Russian-Ukrainian war.